

INVLOED VAN DE EERSTE WERELDOORLOG OP DE WERKING, RECHTSPRAAK EN ACTOREN VAN DE GENTSE POLITIERECHTBANK

Manon Moerman

1. Inleiding

Op 9 oktober 1915 verschijnt Clemence Blanckaert, een 38-jarige huishoudster, voor de Gentse politierechtbank wegens het uiten van mondelinge beledigingen tegen Joanna Noninckx. De rechter veroordeelt mevrouw Blanckaert tot een geldboete van 20 Belgische frank en ze moet bovendien opdraaien voor de proceskosten. Mevrouw Blanckaert laat het hier echter niet bij en alvorens de rechtzaal te verlaten wendt ze zich tot de politierechtbank met de woorden *'dit kan my niet schelen, ik zal de boete toch niet betalen, ik zal my onmiddellyk wenden waar ik moet, naar de Duitse Kommandantur.'*¹

Deze unieke en toch wel gedurfde uitspraak van Clemence Blanckaert is de enige expliciete verwijzing naar de oorlogssituatie die terug te vinden is na onderzoek van bijna 1700 Gentse politievonnissen.² Desondanks wil deze bijdrage, aan de hand van een diepgaande kwantitatieve en inhoudelijke analyse van deze bron, achterhalen of er – weliswaar meer impliciete – sporen van de Eerste Wereldoorlog terug te vinden zijn in de werking, rechtspraak en actoren van de Gentse politierechtbank. Om de invloed van de oorlog correct te kunnen inschatten en eventuele evoluties in kaart te brengen wordt de temporele grens van 1914-1918 overstegen en wordt een vergelijking gemaakt tussen de periode vijf jaar voor, tijdens en vijf jaar volgend op de oorlogsperiode.

Het concrete onderzoeksmateriaal omvat 1672 vonnissen, uitgesproken op de eerste zittingsdag van oktober tussen 1909 en 1923. Aangezien de Gentse politie-

¹ Rijksarchief Gent (RAG), Reeks 142, nr. 328, vonnis 13/2064 (1915). Mevrouw Blanckaert wordt hierop bijkomend veroordeeld tot een gevangenisstraf van drie dagen wegens smaad aan de rechtbank. Over de aard van de mondelinge beledigingen staat in het vonnis jammer genoeg niets vermeld.

² M. Moerman, *Invloed van de Eerste Wereldoorlog op de Gentse politierechtbank? Een onderzoek naar werking, rechtspraak en actoren (1909-1923)*. Onuitgegeven masterscriptie Universiteit Gent (promotor: prof. dr. Georges Martyn), academiejaar 2016-2017, 77 p. Ik dank prof. dr. Georges Martyn voor de enthousiaste en leerrijke begeleiding bij het schrijven van deze masterscriptie.

rechter tussen 1909 en 1923 meer dan 48.000 vonnissen heeft gevelde, is besloten om te werken met een steekproef. De keuze is uiteindelijk op de maand oktober gevallen omdat hierin de meeste vonnissen werden uitgesproken (ca. 5300). Aangezien het niet mogelijk was om alle vonnissen van de maand oktober te onderzoeken binnen de tijdspanne die ik ter beschikking had, is besloten om een bijkomende selectie te maken en alle vonnissen van de eerste zittingsdag grondig te analyseren.

Deze politievonnissen bestaan uit voorgedrukte formulieren waar vervolgens handmatig informatie wordt ingevuld met betrekking tot de identiteit van de overtreder (naam, leeftijd, beroep en woonplaats), de datum en de aard van het vonnis (op tegenspraak of bij verstek), de aard van het misdrijf, wie zetelt als rechter, griffier en openbaar ministerie, de namen van eventuele burgerlijke partijen of burgerlijk aansprakelijke partijen en de gerechtelijke uitspraak. Sinds de Wet van 17 augustus 1873 wordt het Nederlands als voertaal ingevoerd voor de strafrechtspleging. Bijgevolg worden alle vonnissen principieel opgesteld in het Nederlands.³

(Rechts)historici hebben zich tot op vandaag beperkt tot onderzoek naar de impact van de Grote Oorlog op de hogere rechtspraak of onderzoek naar rondtrekkende daderbendes en zware criminelen.⁴ In het verleden werden slechts twee studies gewijd aan de werking en rechtspraak van de politierechtbank, respectievelijk van het 19de-eeuwse kanton Avelgem en de Antwerpse politierechtbank omstreeks 1900.⁵

Hoewel dit eerder onderzoek de wetenschappelijke waarde van (19de-eeuwse) politievonnissen in twijfel trekt, denken we toch enkele invloeden van de Eerste Wereldoorlog te kunnen terugvinden in de Gentse politierechtbank aan de hand van deze bron.⁶ Na de inval door Duitse troepen op 12 oktober 1914 wordt de Arteveldestad uitgeroepen tot hoofdplaats van het *Etappengebied*, waar de Duitse bezetter de touwtjes volledig in handen heeft. Gent is bijgevolg een ideale *case-*

³ Slechts één keer komt het in de steekproef voor dat de politierechter zijn (tussen)vonnis opstelt in het Frans aangezien de gedaagde dit uitdrukkelijk heeft gevraagd: RAG, Reeks 142, nr. 273, vonnis 160/5081 (1911).

⁴ J. Devlieghere, *Rien de plus immoralisant que la guerre? Een analyse van het fenomeen diefstal in het arrondissement Mechelen voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Onuitgegeven masterscriptie Universiteit Gent (promotor: prof. dr. Antoon Vrints), academiejaar 2014-2015, 150 p. A. Eggens, *Van daad tot vonnis. Door Drenten gepleegde criminaliteit voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Assen, 2005, 282 p. P. Leloup, X. Rousseaux en A. Vrints, 'Banditry in occupied and liberated Belgium, 1914-1921. Social practices and state reactions' *Social History* 39(2014), pp. 83-105.

⁵ G. Martyn, 'De politievonnissen van de vrederechter als historische bron? Een steekproef in het 19de-eeuwse archief van het kanton Avelgem' *Liber amicorum Coppens Herman*, Brussel, 2007, pp. 705-727 en J. Bekers, 'Het archief van de politierechtbank als bron voor de sociale geschiedenis. Een voorbeeld te Antwerpen omstreeks 1900.' *Bijdragen tot de geschiedenis, inzonderheid van het oud hertogdom Brabant*, 1969 (52), pp. 185-211.

⁶ Zo schrijft Georges Martyn dat 'van zodra er gewerkt wordt met voorgedrukte vonnisformulieren de meerwaarde van een analyse van de uitspraken van de politierechter bijzonder beperkt is' G. Martyn, 'De politievonnissen van de vrederechter als historische bron?' p. 726.

study om te achterhalen hoe de lokale magistratuur omgaat met deze bezettingssituatie en welke invloed deze al dan niet heeft uitgeoefend op de kleine delicten en hun daders. Een vraag die tot op vandaag onderbelicht is gebleven in het rechtshistorisch onderzoek, maar leidt tot een beter begrip van het zowel het dagelijks leven als de werking van de lokale rechtbanken tijdens de bezetting.

Nadat eerst kort wordt stilgestaan bij de bestuurlijke en sociaal-economische context in Gent tijdens de Eerste Wereldoorlog, volgt een bespreking van de werking van de Gentse politierechtbank in de onderzochte periode. Hierna wordt een overzicht gegeven van de verschillende actoren die betrokken zijn bij het geding. We stellen ons de vraag wie tijdens de onderzochte periode als rechter, openbaar ministerie en griffier zetelt en of het profiel van de gedaagde een evolutie ondergaat doorheen deze vijftienjarige periode. Vervolgens komen enkele overtredingen die door de politierechter kunnen worden bestraft aan bod en wordt onderzocht welke overtredingen het sterkst een invloed van de oorlogssituatie ondergaan. Ten slotte wordt een blik geworpen op de uitspraken van de Gentse politierechter en kijken we of de Eerste Wereldoorlog sporen nalaat in de rechterlijke oordeelsvorming.

2. Gent, hoofdplaats van het *Etappengebiet*

Op 3 augustus 1914 verklaart Duitsland aan Frankrijk de oorlog en valt het België een dag later binnen. De Belgische regering wordt gedwongen om de hoofdstad te verlaten en vestigt zich uiteindelijk in het Franse Le Havre. Het veroverde Belgische grondgebied wordt tijdens de oorlog onderverdeeld in drie gebieden die, naarmate men meer westwaarts trekt en dichter bij de frontzone nadert onder een strikter militair regime komen te staan. Het *Okkupationsgebiet* omvat driekwart van het Belgische territorium en staat onder het gezag van de gouverneur-generaal (deze functie wordt achtereenvolgens uitgeoefend door von der Goltz, von Bissing en von Falkenhausen). Hij ontvangt zijn macht rechtstreeks van de keizer en is geen rekenschap verschuldigd aan het parlement, noch aan de regering in Berlijn. Naast het gouvernement-generaal, de centrale militaire organisatie in het bezette België, bestaat een burgerlijke administratie belast met het dagelijks bestuur van het land, de *Zivilverwaltung*.⁷

De militaire zone, het *Etappengebiet*, omvat de provincies West-Vlaanderen, het grootste deel van Oost-Vlaanderen, het westelijk deel van Henegouwen en het uiterste zuiden van Luxemburg. Dit gebied valt onder het oppercommando van

⁷ S. De Schaepe drijver, *De Grootte Oorlog. Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam, 2002, p. 131.

het Duitse vierde leger en hier heerst vrijwel volledig de militaire macht van de *Kommandantüre*.⁸ De scheiding tussen het militaire en het burgerlijke bestuur is er veel minder scherp dan in het *Okkupationsgebiet* en de bevoegdheden van de burgerlijke overheid ten opzichte van de militaire overheid zijn nog beperkter.⁹ Het *Etappengebiet* is onderverdeeld in 13 *Kommandanturen*, die elk onder leiding staan van een *Etappenkommandant*. In de eigenlijke frontzone ten slotte, het *Operationsgebiet*, is het dagelijkse leven van de burgers volledig onderworpen aan het oorlogsregime en gelden enkel de militaire bevelen.

Na de inval door Duitse soldaten, op 12 oktober 1914, wordt Gent uitgeroepen tot hoofdplaats van het *Etappengebiet*. Bij de *Kommandantur* Gent behoren naast de stad zelf nog 33 andere gemeenten en gehuchten.¹⁰ De Arteveldestad is een van de belangrijkste doorvoerplaatsen van manschappen en materiaal van en naar het front, alsook een belangrijke opvangplaats voor zieke en gewonde soldaten.¹¹ Ook het dagelijks leven van de Gentenaar heeft te lijden onder de bezettingssituatie. Hoewel Gent relatief gespaard blijft van materiële schade, leidt het gebrek aan grondstoffen (die door de Duitsers worden opgeëist) tot grote werkloosheid zowel voor de arbeiders in loondienst, als bij de kleine zelfstandigen. Bovendien stelt zich al snel een probleem van voedselbevoorrading in het *Etappengebiet*, onder meer als gevolg van vernielingen en opeisingen van de graanopbrengst.¹² De politierechter maakt echter geen enkele keer melding van deze precaire sociaaleconomische omstandigheden in zijn vonnis, wat een eerste indicatie kan zijn dat hij er bij het bepalen van de strafmaat ook geen rekening mee houdt.

3. De werking van de Gentse politierechtbank

Deze bijdrage focust zich op de politievonnissen van de Gentse vrederechter. Hoewel de vrederechter in de eerste plaats tussenkomen in privaatrechtelijke aangelegenheden, betreft dit onderzoek zijn strafrechtelijke bevoegdheden.¹³ Deze laagste magistraat is territoriaal bevoegd voor een kanton en oordeelt over de lichtste vorm

⁸ *Ibidem*, p. 131.

⁹ S. Vandenbogaerde, *Een kijk op de administratiefrechtelijke organisatie van het "Etappengebiet"*. Onuitgegeven masterscriptie Universiteit Gent (promotor: prof. dr. Dirk Heirbaut), academiejaar 2009-2010, p.55.

¹⁰ Afsnee, Baaigem, Bottelare, De Pinte, Destelbergen, Dikkelvenne, Drongen, Eke, Gavere, Gentbrugge, Gontrode, Heusden, Ledeborg, Lemberge, Lovendegem, Mariakerke, Melle, Melsen, Merelbeke, Moortsele, Munte, Oostakker, Schelderode, Scheldewindeke, Semmerzake, Sint-Amandsberg, Sint-Denijs-Westrem, Sint-Martens-Latem, Vinderhoutte, Vurste, Wondelgem, Zevergem en Zwijnaarde.

¹¹ A. Capiteyn, *Gent en de Eerste Wereldoorlog. Het stadsleven in de jaren 1914-1918*. Gent, 1991, p. 25.

¹² *Ibidem*, p. 63-71.

¹³ Hoewel de Gentse vrederechter de eigenlijke archiefvormer is, spreken we hier toch al van de 'Gentse politierechtbank', *de facto* bestond deze namelijk al lang voor haar officiële oprichting als autonome instelling in 1960.

van misdrijven, zijnde enerzijds de overtredingen en anderzijds de ‘gecontraventionaliseerde’ wanbedrijven die door de raadkamer niet naar de correctionele rechtbank worden gezonden, maar wel naar de politierechtbank omdat er verzachtende omstandigheden in aanmerking worden genomen. Een overzicht van deze feiten komt verder aan bod.

Tijdens de onderzochte periode bestaat het rechtsgebied Gent uit drie gerechtelijke kantons.¹⁴ Het eerste kanton omvat geen gemeenten buiten de stad Gent, het tweede kanton omvat de gemeenten Sint-Denijs Westrem en Afsnee en het derde kanton de gemeenten Drongen, Baarle, Mariakerke en Vinderhout.¹⁵

De onderzochte bronnen brengen enkele institutionele aspecten van de Gentse politierechtbank aan het licht zoals werklust, zittingsregime, de plek waar de zittingen doorgaan en eventuele personeelwissels.¹⁶ Voor de oprichting van de autonome politierechtbank (bij Wet van 25 april 1960) doen de drie Gentse vrederechters om beurt uitspraak in strafzaken en dit voor het rechtsgebied van de drie gerechtelijke kantons samen. Deze beurtrol wordt in Gent als volgt georganiseerd: de maanden januari, april, juli en oktober zetelt de vrederechter van het eerste kanton Gent als politierechter.¹⁷ De maanden februari, mei, augustus en november zetelt de vrederechter van het tweede kanton als politierechter en de maanden maart, juni, september en december de vrederechter van het derde kanton.

De Gentse vrederechter zetelt bovendien niet dagelijks in strafzaken. Tussen 1909 en 1913 zetelt hij als politierechter elke zaterdag van de maand oktober. Tussen 1914 en 1918 daalt het aantal zittingsdagen aanzienlijk: in oktober 1914 zetelt de politierechter één zaterdag, tussen 1915 en 1917 twee zaterdagen en in oktober (en november) 1918 vinden geen zittingen plaats. Dit kan worden toegeschreven aan de verwoestende einddagen van de Duitse bezetting in Gent.¹⁸ Tussen 1919 en 1923 blijft het aantal zittingsdagen beperkt tot twee zaterdagen per maand.

Hoewel de Belgische magistratuur, op instructies van de regering in Le Havre, tijdens de Eerste Wereldoorlog op post blijft, bevindt ze zich in een delicate positie. Historica Melanie Bost onderscheidt drie periodes die een duidelijke evolutie vertonen in de houding van de magistratuur ten aanzien van de bezetter.¹⁹ In een eerste fase (tus-

¹⁴ Voor een gedetailleerde beschrijving van deze kantons: *Belgisch Staatsblad (BS)*, 3 juni 1896, pp. 2092-2093.

¹⁵ K. Velle, *Inventaris van de politierechtbank te Gent. Overdracht 1990*, Rijksarchief Gent.

¹⁶ G. Martyn, ‘De politievonnissen van de vrederechter als historische bron?’ p. 709.

¹⁷ In de onderzochte vonnissen komt bijgevolg enkel de politierechter van het eerste kanton Gent aan het woord. Maar, zoals gezegd, zetelt deze in strafzaken wel voor de drie gerechtelijke kantons samen.

¹⁸ Zo zullen Duitse troepen heel wat cruciale toegangswegen opblazen en op alle stadbruggen en sluisen worden mijnen geplaatst. Voor deze laatste dagen van de Duitse bezetting in Gent: A. Capiteyn, *Gent en de Eerste Wereldoorlog*, pp. 113-125.

¹⁹ M. Bost, *Traverser l’occupation 1914-1918. Du modus vivendi à la grève, la magistrature belge face aux occupants militaires*. Onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Université Catholique de Louvain, 2013, 477 p.

sen 1914 en 1916) ziet zij een *modus vivendi* ontstaan tussen de twee partijen. Op voorwaarde dat de rechterlijke macht zich onthoudt van elke vorm van vijandigheid en een loyauteitsverklaring aflegt kan zij, in naam van de Belgische Koning, recht blijven spreken. In een tweede fase verschijnen enkele barsten in deze *modus vivendi*. De Duitse bezetter voert namelijk steeds meer een politiek die indruist tegen het internationale recht en de afwachtende houding van de magistratuur wordt intern steeds feller bekritiseerd.²⁰ Deze spanningen monden uiteindelijk uit in een verbreking van de *modus vivendi* door een staking van de magistratuur vanaf februari 1918.

Op 7 februari 1918 laat het Hof van Beroep te Brussel enkele activistische leiders van de Raad van Vlaanderen oppakken wegens landverraad. De bezetter reageert onmiddellijk door de betrokken activisten, August Borms en Pieter Tack, vrij te laten en de eerste voorzitter en drie kamervoorzitters van het Brusselse Hof van Beroep te deporteren naar Duitsland.²¹ Hierop beslist het Hof van Cassatie om haar zittingen vanaf 11 februari op te schorten. De Brusselse rechtbank van eerste aanleg en rechtbank van koophandel volgen dit initiatief en vervolgens ook de hoven van beroep van Gent en Luik. Volgens Fernand Passelecq, een Brusselse jurist, leggen ook de vrederegerechten in België het werk neer en is de staking vanaf 19 februari 1918 compleet: *Bientôt on apprit [...] que tous les tribunaux et les justices de paix du pays suivaient, dans leur résolution d'abstention, les magistratures supérieures. La grande généralité suspendit même toute activité, y compris la juridiction gracieuse. Le 19 février, le chômage de la magistrature belge était complet.*²² Als reactie zal de Duitse bezetter, op 26 maart 1918, beslissen om Duitse burgerlijke en strafrechtelijke rechtbanken op te richten. Het feitelijke gevolg is echter een enorme gerechtelijke achterstand bij de wapenstilstand, wanneer de Belgische magistraten opnieuw aan het werk gaan.²³

De uitspraak van Passelecq moet echter genuanceerd worden aangezien de staking nauwelijks sporen nalaat in de Gentse politierechtbank.²⁴ Zoals de grafiek hiernaast

²⁰ Zo vaardigt de Duitse bezetter op 10 februari 1915 een verordening uit waardoor alle huurgeschillen voortaan exclusief door een arbitragetribunaal moeten worden behandeld. Volgens het Verdrag van Den Haag moet de bezetter echter het bestaande recht behouden, tenzij een wijziging wegens militaire behoeften of het behoud van de openbare orde noodzakelijk is. W. Van Damme: 'De invloed van de Eerste Wereldoorlog op de rechtspraak van het vrederecht te Ledeberg' in: G. Martyn (ed.) *Scènes uit de geschiedenis van het vrederecht*. Brugge, 2011, pp. 178-179.

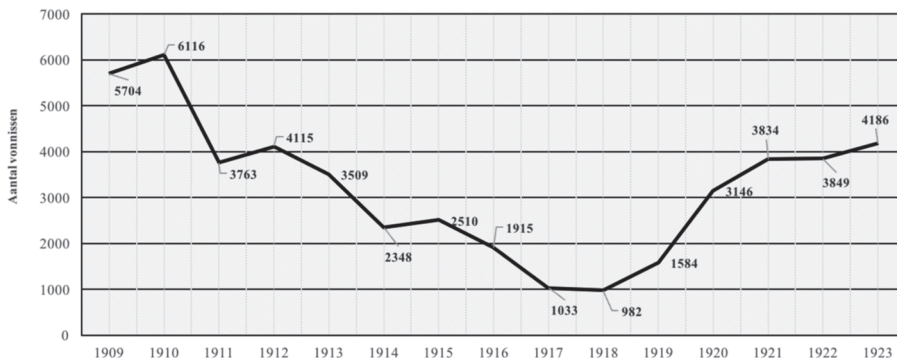
²¹ R. Janssens, 'Het Hof van Cassatie van België. Enkele hoofdmomenten van zijn ontwikkeling,' *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, XLV (1977), pp. 103-104. De drie Kamervoorzitters zijn de heren Lévy-Morelle, Ernst en Carez.

²² F. Passelecq, *La magistrature belge contre le despotisme allemand*, Parijs, 1918, p. 61.

²³ M. Bost, *Traverser l'occupation 1914-1918*, pp. 359-367 en G. Martyn, *Geschiedenis van de politiek en van het publiekrecht*, Brugge, 2011, p. 197.

²⁴ Dit is ook de bevinding van Wouter van Damme in zijn onderzoek naar sporen van de oorlog in het Ledebergse vrederecht: W. Van Damme: 'De invloed van de Eerste Wereldoorlog', p. 172.

Overzicht aantal vonnissen PR Gent (1909-1923)

Evolutie van het aantal politievonnissen tussen 1909 en 1923. Bron RAG, Reeks 142, nrs. 264-380

aantoont bereikt het aantal vonnissen dat wordt uitgesproken een dieptepunt in 1918 en worden voor oktober en november 1918 geen vonnissen teruggevonden. De overige maanden van het laatste oorlogsjaar zet de Gentse politierechter zijn werkzaamheden zonder meer voort. Waarschijnlijk vindt hij het belangrijker dat de overtreders door een Belgische rechtbank en op basis van de Belgische wetgeving worden bestraft.

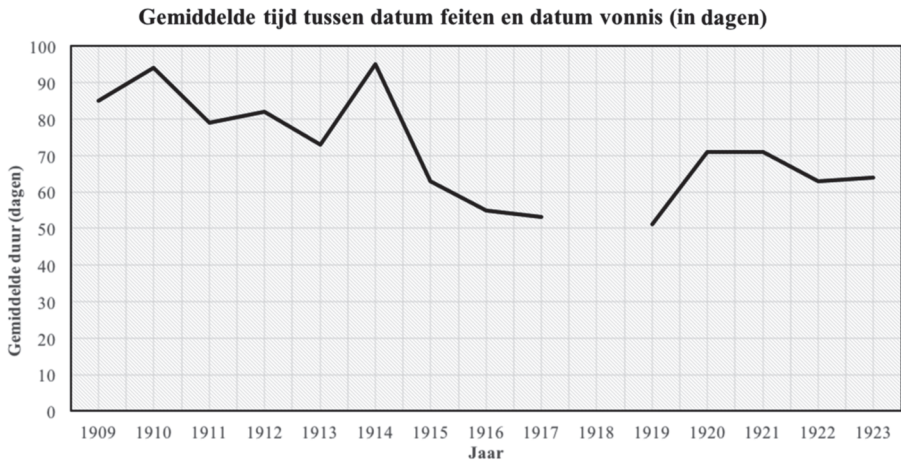
Hoewel het aantal vonnissen die de Gentse politierechter tijdens de oorlog uitsprekt aanzienlijk daalt (zie de grafiek hierboven) blijft hij gedurende de onderzochte periode dus op post en zijn rechtsprekende functie verder uitoefenen. Wat echter wel wijzigt is de plek waar hij deze functie uitoefent. Kort na de inval van 12 oktober 1914 beslist de Duitse bezetter om haar *Etappen-Inspektion* (het militair toezicht over het *Etappengebiet*) onder te brengen in het Gentse Justitiepaleis aan het Koophandelsplein.²⁵ Hierdoor moeten de rechtbanken verhuizen naar verschillende andere plekken in de stad. Voor de politierechtbank gaan de zittingen vanaf begin november vervolgens door in het Sint-Lievensinstituut, gelegen in de Zilverstraat (vandaag de Zilverenberg).²⁶

Naast een aanzienlijke daling van het aantal vonnissen die door de politierechter worden uitgesproken, spreekt de Gentse politierechter ook sneller recht tijdens de

²⁵ S. Vandenbogaerde, *Een kijk op de administratiefrechtelijke organisatie van het "Etappengebiet"*, p. 56.

²⁶ RAG, Reeks 662, nr. 1 brief van 3 november 1914 gericht aan de stafhouder van de Gentse balie. Ook de andere rechtbanken verhuizen naar verschillende plekken in de stad: '1° Cour d'appel et Parquet général à l'Académie flamande, rue Royale, 2° Tribunal de 1e Instance, Local du Conseil des Prud'hommes, rue Haut-port, 3° Parquet du Procureur du Roi, substituts et juges d'instruction, à l'Auditorat militaire, rue Courte du Marais, 4° Tribunal de Commerce, au Cercle commercial et industriel, rue Longue du Marais' Ook in Leuven en Luik wordt het Paleis van Justitie opgeëist door de bezetter en moeten de verschillende rechtbanken verhuizen: M. Bost, *Traverser l'occupation 1914-1918*, p. 122.

oorlog. De gemiddelde duur tussen de datum waarop de overtreding of het wanbedrijf wordt gepleegd en de datum waarop het vonnis wordt geveld neemt tijdens de oorlog sterk af (zie de grafiek hieronder). Een mogelijke verklaring hiervoor ligt zeker ten dele aan het feit dat het openbaar ministerie minder strafbare feiten voor de politierechter brengt. De zaken die wel voor de rechter worden gebracht kunnen vervolgens sneller afgehandeld worden. Bovendien kan de Duitse bezetting er ook toe hebben bijgedragen dat de politierechter de zaken zeker niet op hun beloop laat en er, al dan niet onder druk, op toeziet dat alles sneller verloopt.

Evolutie van de gemiddelde tijdsduur tussen het plegen van de feiten en het uitspreken van het vonnis (in dagen). Bron: RAG, Reeks 142.

4. Actoren

Actoren van justitie

De politierechter, griffier en parketmagistraat zijn drie actoren van justitie die verplicht bij elke uitspraak aanwezig moeten zijn. Gedurende de volledige onderzochte periode blijven *grosso modo* dezelfde personen op post, zowel aan de zijde van de staande magistratuur (het openbaar ministerie), als aan de zijde van de zittende magistratuur (de rechter). Het ambt van (plaatsvervangend) vrederechter wordt tussen 1909 en 1923 door drie verschillende personen waargenomen: A. Goedgebuer, Victor Tibbaut en Georges Würth.²⁷ A. Goedgebuer, vrederechter

²⁷ Er kon niet worden achterhaald wat de exacte voornaam van rechter Goedgebuer is. Hij wordt in de bronnen steeds aangeduid als A. Goedgebuer.

van het eerste kanton Gent tussen 1897 en 1914, zetelt in de onderzochte periode slechts eenmaal als vrederechter, op 5 oktober 1912, goed voor 7% van de onderzochte vonnissen.²⁸ Victor Tibbaut zetelt in 82% van de onderzochte vonnissen, tussen 1909 en 1913 viermaal als plaatsvervangend vrederechter en vanaf 1915 als vrederechter.²⁹ Georges Würth treedt tweemaal op als plaatsvervangend vrederechter, op 24 oktober 1914 en op 7 oktober 1916. Hij vonnist 11% van de onderzochte zaken.³⁰

Het ambt van openbaar ministerie werd bekleed door de politiecommissaris in de hoofdplaats van het kanton. In 93% van de onderzochte vonnissen vervult Frans Van Dousselaere het ambt van openbaar ministerie bij de Gentse politierechtbank. Enkel op 9 oktober 1915 zetelt zijn collega E. Huys als openbaar ministerie.

Opvallend is dat, tussen 1909 en 1914, naast de naam van Frans Van Dousselaere steeds de titel van *'politiekommissaris'* wordt vermeld maar, vanaf 1916, duidt Van Dousselaere zichzelf in de vonnissen aan als *'hoofdpolitiekommissaris'*. Een op het eerste zicht banale titelwijziging waarachter toch een belangrijk spoor van de oorlog schuilgaat.

Tot 1916 zetelt Frans Van Dousselaere namelijk als plaatsvervanger voor de toenmalige hoofdpolitiekommissaris van de stad Gent, Ernest van Wesemael.³¹ Op 6 maart 1915 bericht het Gentse dagblad *Vooruit* echter dat Ernest Van Wesemael samen met zijn secretaris en de opperbrigadier door de bezetter zijn gearresteerd. Over de precieze omstandigheden van deze aanhoudingen worden we in het ongewisse gelaten, maar op 9 maart 1915 neemt ook de Gentse burgemeester Emile Braun ontslag als hoofd van de politie.³² Volgens historica Melanie Bost ligt een spionage-affaire aan de basis van het ontslag van de burgemeester. Het dagblad *l'echo belge* spreekt van een dagelijkse rapportering aan de Kommandantur, waarschijnlijk over de werkzaamheden van de Gentse politie, die Van Wesemael en Braun zouden nagelaten hebben uit te voeren.³³ Op 17 juni 1915 staat ten slotte in *De Gentenaar* te lezen dat Ernest Van Wesemael *'die thans in Duitschland verblijft, heeft zijne ontslag gegeven als hoofdkommissaris van policie der stad. Zijn ontslag is*

²⁸ Benoemd bij Koninklijk Besluit van 8 juni 1897.

²⁹ Victor Tibbaut wordt tot vrederechter van het eerste kanton Gent benoemd op 13 april 1914: www.digithe-mis.be *'prosopographie et repertoire des magistrats belges, 1795-1962'*.

³⁰ Benoemd bij Koninklijk Besluit op 27 november 1912. Georges Würth is naast plaatsvervangend vrederechter ook advocaat te Gent. Zijn kantoor is gevestigd op de Rue Guillaume Tell, 40. RAG, Reeks 662, nr. 1.

³¹ Stadsarchief Gent (SAG), Gemeentebled 1915, deel I, pp. 612-613.

³² SAG, beeldbank, tekststafiches, bestandsnaam: SAG_MA_M32bis_AF_1915_0038.

³³ M. Bost, *Traverser l'occupation 1914-1918*, p. 156 en *L'écho belge. Journal quotidien du matin paraissant à Amsterdam*. 13 maart 1915. Online raadpleegbaar via: <https://hetarchieef.be/en/media/lécho-belge-journal-quotidien-du-matin-paraissant-a-amsterdam>.

*aangenomen en zijne vraag om pensioen ingewilligd.*³⁴ Wanneer Frans Van Dousse-laere zichzelf vanaf 1916 in de vonnissen aanduidt als *hoofdpolitiekommisaris*’ betekent dit dat hij de functie van de opgepakte en, hoogstwaarschijnlijk verplicht op rust gestelde, Ernest Van Wesemael, heeft overgenomen.

Elke griffier ondertekent de vonnissen als *C^s griffier* of *Commis-greffier* (klerkgriffier). De klerk zetelt op de zitting voornamelijk ter vervanging van de griffier, maar tussen hen bestaat enkel een onderscheid in graad aangezien de bevoegdheden en verplichtingen voor beiden dezelfde zijn.³⁵ Doorheen de onderzochte periode ondertekenen vier verschillende personen de politievonnissen als klerkgriffier. Paul Vermeire doet dit in 54% van de vonnissen, F. Lanzweert in 28% en Georges Rysenaer en R. De Keukelaere ondertekenen elk 9% van de vonnissen.

Twee andere actoren van justitie waar de vonnissen ten slotte soms melding van maken zijn de advocaat en de gerechtsdeurwaarder. Bijzonder weinig gedaagden doen in de onderzochte periode een beroep op de diensten van een raadsman.³⁶ Terwijl het aantal advocaten dat optreedt voor en na de oorlog vrijwel identiek is, verschijnen er tijdens de oorlog beduidend minder advocaten voor de Gentse politierechter.³⁷ Er kan hier worden aangenomen dat financiële overwegingen de belangrijkste reden vormen voor het lage aantal gedaagden die een raadsman onder de arm nemen. De kosten van deze rechtsbijstand wegen immers niet op tegen de eerder kleine boete die men kan oplopen.³⁸

Voor de betekening van de verstekvonnissen wordt ten slotte een beroep gedaan op de gerechtsdeurwaarder door de Gentse politierechter. Over deze actor van justitie komen we echter heel weinig te weten op basis van de geraadpleegde (verstek)vonnissen, enkel de naam en het kantooradres van deze ambtenaar worden hierin vermeld. Bovendien doet de Gentse politierechter doorheen de onderzochte periode op heel wat verschillende gerechtsdeurwaarders een beroep, die hier niet allemaal kunnen worden opgesomd.

³⁴ *De Gentenaar. De landwacht. De kleine patriot*. Donderdag 17 juni 1915, online raadpleegbaar via: <https://hetarchieef.be/en/media/de-gentenaar-de-landwacht-de-kleine-patriot>.

³⁵ P. Vrancken, *De griffier van de rechterlijke orde*, 1980, Genk, p. 56.

³⁶ Er doet ook slechts één persoon een beroep op de kosteloze rechtspleging. Het gaat om Karel Geers die zich burgerlijke partij stelt als slachtoffer van slagen en verwondingen toegediend door Gustaaf Gillis: RAG, Reeks 142, nr. 319, vonnis 14/3038 (1913).

³⁷ Voor de oorlog treedt in 32 zaken een advocaat op, tijdens de oorlog daalde dit aantal naar 10 advocaten om na de oorlog opnieuw te stijgen 34 advocaten.

³⁸ Ook Georges Martyn kwam in eerder onderzoek tot deze bevinding: G. Martyn, ‘De politievonnissen van de vrederechter als historische bron?’, pp. 715-716.

Profiel van de gedaagden

Wie zijn de plegers van deze lichtste vorm van misdrijven en kan hierbinnen een evolutie worden waargenomen? De vonnissen van de Gentse politierechtbank stellen ons in staat hierop een antwoord te formuleren en een beeld te schetsen van het profiel van de overtreeders aangezien het geslacht, de woonplaats, de leeftijd en het beroep van deze personen systematisch worden medegedeeld.

In de vijfjarige periode voor en na de Grote Oorlog verschijnen meer mannen dan vrouwen voor de Gentse politierechtbank, gemiddeld 74% mannen ten opzichte van 26% vrouwen. Tijdens de oorlogsjaren daalt deze oververtegenwoordiging van mannelijke beklaagden echter tot 59% en in het jaar 1917 verschijnen zelfs meer vrouwen dan mannen voor de politierechtbank. Deze bevinding ondersteunt de stelling van Malcolm Feeley en Deborah Little, respectievelijk jurist en sociologe dat *‘The proportion of cases involving women increases during periods of war and decreases during peace time. [...] During periods of war, men would be subject to alternative forms of control and absorbed in military affairs.’*³⁹ Bovendien worden heel wat mannen tijdens de oorlog gemobiliseerd naar het front of gedwongen tewerkgesteld door de bezetter.

Uit de vermelding van de woonplaats van de gedaagden valt af te leiden dat een overgrote meerderheid van de gedaagden woonachtig is binnen het rechtsgebied Gent. Opnieuw zijn er echter verschillen op te merken wanneer de vijfjarige periode voor en na de oorlog wordt vergeleken met de periode 1914-1917. Voor en na de oorlog woont gemiddeld 18% van de gedaagden buiten één van de drie Gentse kantons. Na de oorlog daalt dit gemiddelde naar 7,75%. De belangrijkste verklaring voor deze daling ligt in de maatregelen die de Duitse bezetter vanaf 1915 neemt om het personenverkeer binnen het *Etappengebiet* aan banden te leggen. Niet alleen voert de bezetter een verplichting in om te allen tijde een eenzelveheidsbewijs bij zich te hebben, dat bij aankomst in Gent moet worden voorgelegd aan de *Etappen-Kommandantur*. Voor verplaatsingen met een rijtuig, paard of fiets buiten de eigen gemeente hebben de inwoners bovendien een *Reiseschein* of paspoort nodig dat men slechts ontvangt na vertoning van het eenzelveheidsbewijs en betaling van een som geld.⁴⁰ Meer informatie over het eenzelveheidsbewijs en de reispas komt verder nog aan bod.

De bevoegdheden van de politierechtbank hebben betrekking op de lichtste vorm van misdrijven die personen van alle leeftijden kunnen begaan. Dit weerspie-

³⁹ M. Feeley en D. Little, ‘The vanishing female: the decline of women in the criminal process, 1687-1912’ *Law and society review*, 25(1991), pp. 738-739.

⁴⁰ S. Vandenbogaerde, *Een kijk op de administratiefrechtelijke organisatie van het “Etappengebiet”* pp. 86-87.

gelt zich ook in het overzicht van de gemiddelde leeftijd van de gedaagden (zie tabel hieronder). Hoewel de meeste overtreders zich in de leeftijdscategorie tussen de 21 en 39 jaar bevinden, vertegenwoordigen de vijftigplussers nog een vrij groot aandeel in de statistiek. De leeftijd van zestien jaar is in onderstaande tabel een scharnierleeftijd, aangezien de strafrechtelijke meerderjarigheid met de Wet van 15 mei 1912 op zestien jaar wordt gebracht.⁴¹ De categorie zestien tot twintig jaar geeft vervolgens het aantal gedaagden weer die zich onder de burgerrechtelijke meerderjarigheidsgrens van 21 jaar bevonden. Opvallend binnen deze categorie is de stijging van het procentueel aantal gedaagden tijdens de oorlogsperiode: maar liefst 20,26% van de gedaagden heeft de leeftijd van 21 jaar nog niet bereikt. Hoewel er een sterke daling plaatsvindt van het (absoluut) aantal gedaagden in de overige leeftijdscategorieën, blijft het aantal in de categorie 16 tot 20 jaar grotendeels stabiel.

Eerder onderzoek heeft aangetoond dat minderjarigen zich tijdens de oorlogsperiode voornamelijk bezondigen aan een misdrijf tegen eigendom, hieronder wordt begrepen diefstal, brandstichting en oplichting.⁴² Ook bij de Gentse politierechter zullen vijf van de negen gedaagden die zich tussen 1914 en 1917 schuldig maken aan het stelen van voedingswaren, minderjarig zijn.⁴³ Voor het overige zullen minderjarigen zich tijdens de oorlog echter voornamelijk schuldig maken aan verkeersinbreuken zoals op het voetpad rijden, zonder licht rijden, een kar op de openbare weg laten staan of zonder vervoersbewijs met de tram rijden.

Periode	<16		16-20		21-29		30-39		40-49		≥50	
	Abs	%	Abs	%	Abs	%	Abs	%	Abs	%	Abs	%
1909-1913	4	0,55	79	10,93	202	27,94	196	27,11	140	19,36	102	14,11
1914-1917	0	0	77	20,26	76	20	102	26,84	61	16,05	64	16,84
1919-1923	0	0	124	16,10	217	28,18	188	24,42	137	17,79	104	13,51

Het absoluut en procentueel aantal gedaagden voor de Gentse politierechtbank per leeftijdscategorie. Bron: RAG, Reeks 142.

De overgrote meerderheid oefent doorheen de volledig onderzochte periode het beroep van arbeider uit (52,54%). Deze categorie behelst een brede waaier aan arbeidsactiviteiten zoals dagloner, dokwerker, werkman of -vrouw. Aan de hand van de beroepen die in de vonnissen worden vermeld, kunnen ook sporen van

⁴¹ Kinderen onder de leeftijd van zestien jaar die een misdrijf hadden gepleegd of zich in een problematische opvoedingssituatie bevonden dienden vanaf dan voor een *kinderrechter* ter verschijnen.

⁴² A. François, *Guerres et délinquance juvénile. Un demi-siècle de pratiques judiciaires et institutionnelles envers des mineurs en difficulté (1912-1950)*, Brugge, 2011, pp. 43-47.

⁴³ RAG Reeks 142 nr. 321, vonnissen 20/2841, 20/2842 en 20/2843 (1914) en RAG Reeks 142 nr. 335, vonnissen: 10/1915 en 11/1916 (1916).

Gent als belangrijke industriestad worden teruggevonden. Gedaagden die het beroep van wever, spinner, vlasbewerker of fabriekswerker uitoefenen zijn legio. Gezien de hoge werkloosheidsgraad in Gent tijdens de oorlog is het opvallend dat de arbeider toch de meest representatieve groep blijft doorheen de volledige onderzochte periode. Het is mogelijk dat de rechter geen rekening houdt met deze werkloosheidssituatie ten gevolge van de oorlog en hij het beroep blijft noteren die de gedaagde tot voor de oorlog uitoefende.

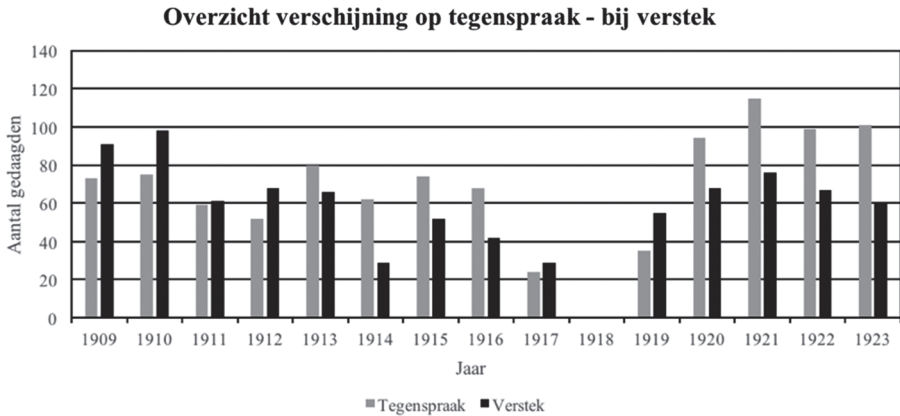
Na de arbeider is de handelaar goed vertegenwoordigd in de statistiek (18,65%), gevolgd door de herbergiers, bakkers, slaggers en brouwers (9,43%). De prostituees of *'publieksvrouwen'* vertegenwoordigen 4,15% van het totaal aantal gedaagden, de landbouwers 3,88% en de bedienden, huisvrouwen en ander dienstponeel tezamen 6,84%. Ten slotte is ook een categorie "zonder beroep" aangemaakt waaronder de studenten, gepensioneerden en *'leeglopers'* ressorteren (3,07%). Beroepen die onder geen van bovenstaande categorieën kunnen worden gebracht zoals schippers of (reizende) muzikanten vertegenwoordigen ca. 1,5% van het totaal.

Welbepaalde beroepen kunnen vaak worden gelinkt aan bepaalde misdrijven. De herbergier zal vaak voor de politierechter verschijnen wegens het niet respecteren van het sluitingsuur, het verkopen van drank aan dronken personen of het openen van een danszaal zonder de voorafgaande toestemming van de burgemeester. Prostituees worden dan weer het vaakst vervolgd omdat ze zich aan het verplicht geneeskundig onderzoek onttrekken, de leurder wegens het leuren zonder toelating en de schipper omdat hij met zijn schip de regels met betrekking tot de binnenscheepvaart heeft overtreden.⁴⁴

54% van de gedaagden verschijnt tussen 1909 en 1923 ook effectief ter zitting, de overige 46% laat verstek gaan. Tot en met 1912 zijn er op dit punt grote schommelingen waarneembaar. Tussen 1913 en 1916 wordt een duidelijke meerderheid van de vonnissen op tegenspraak gewezen. Vanaf 1920 stijgt het aantal verstekvonnissen opnieuw, maar zullen er wel meer gedaagden voor de politierechter verschijnen, alleen in de jaren 1917 en 1919 is nog een lichte terugval van het aantal vonnissen op tegenspraak merkbaar.

Slechts één keer staat in een vonnis ook expliciet vermeld waarom een gedaagde verstek laat gaan. Bloemistgast Gustaaf Dhondt, beschuldigd voor het uiten van mondelinge beledigingen en het roken binnen een tramrijtuig, kan op 7 oktober

⁴⁴ Zo heeft Jacob Los, een schipper uit Rotterdam, *'zonder een bijzondere toelating meer dan 4 schepen op sleeptouw gevaren in het kanaal van Gent naar Brugge'* waarvoor hij op 1 oktober 1910 voor politierechter Victor Tibbaut moet verschijnen. RAG, Reeks 142, nr. 296, vonnis 57/3408 (1910).

Overzicht van het aantal gedaagden dat op de zitting verschijnt en het aantal dat verstek laat gaan. Bron: RAG, Reeks 142.

1922 niet ter zitting verschijnen *‘daar hij opgesloten is in het krankzinnigengesticht Dr. Guislain.*⁴⁵

Een mogelijke verklaring voor het hoge aantal verstekvonnissen voor de Gentse politierechter kan worden gevonden in het grote aantal arbeiders die voor de politierechter moet verschijnen. De zittingen vinden steeds plaats op een zaterdag, wat in de onderzochte periode voor de arbeidersbevolking een gewone werkdag is. Uit de statistieken blijkt dan ook dat 67% van de versteklatende partijen voor de oorlog als arbeider wordt gekwalificeerd. De stijging van het aantal vonnissen op tegenspraak tijdens de oorlogsperiode kan vervolgens in verband worden gebracht met de zeer hoge werkloosheid die de Grote Oorlog met zich meebrengt. Bovendien kan het Duitse bezettingsregime ertoe hebben bijgedragen dat de bevolking meer wantrouwig staat ten opzichte van de rechterlijke macht en zeker aanwezig wil zijn op de zitting. Daarentegen kan het strikter militair regime waaraan de bevolking onderworpen is er net toe leiden dat de dagvaarding in de brievenbus meer ontzag oproept dan voorheen.

Overige actoren

Gewoonlijk is er slechts één gedaagde per vonnis. In die gevallen waar er meerdere personen in het vonnis worden genoemd, betreft het vaak de burgerlijk aansprakelijke partij die samen met de overtreder wordt opgeroepen. Opvallend is de stijging

⁴⁵ RAG, Reeks 142, nr. 369, vonnis 65/3290 (1922).

van deze categorie tussen 1914 en 1917. Dit kan in verband worden gebracht met de stijging van het aantal vrouwen die in deze periode voor de politierechter moeten verschijnen. Vrouwen zijn in de onderzochte periode, net als minderjarigen, nog handelingsonbekwaam. De vader of echtgenoot is bijgevolg objectief aansprakelijk voor de betaling van de boete, onkosten en eventuele schadevergoeding waartoe zijn minderjarige zoon of dochter of zijn vrouw wordt veroordeeld.

Ten slotte kunnen personen die beweren schade te hebben opgelopen door een misdrijf, hiervoor een schadevergoeding vragen van de dader en zich burgerlijke partij stellen voor de strafrechter. In de steekproef stellen vijftien personen⁴⁶ zich burgerlijke partij en allemaal krijgen zij van de Gentse politierechter een, al dan niet symbolische, schadevergoeding toegekend.⁴⁷

5. Enkele overtredingen onder de loep genomen

Welke misdrijven worden tussen 1909 en 1923 vervolgd en (al dan niet) bestraft door de Gentse politierechter? Zoals reeds vermeld gaat het om overtredingen en gecontraventionaliseerde wanbedrijven. Het betreft hier niet enkel die overtredingen en wanbedrijven zoals voorzien in het Strafwetboek, maar ook de inbreuken op talrijke provinciale reglementen en verordeningen, bijzondere strafwetten, gemeenteverordeningen en politiereglementen.⁴⁸ Enkele van de meest voorkomende overtredingen betreffen: mondelinge beledigingen (art. 561, 7° Sw.), het belemmeren van de openbare weg (art. 551, 4° en 5° Sw.), nachtlawaai (art. 561, 1° Sw.) en openbare dronkenschap (Wet van 16.08.1887). Slagen en verwondingen (art. 398 Sw.), diefstal (art. 463 Sw.) en smaad aan de politie (art. 276 Sw.) zijn

⁴⁶ Het gaat hierbij tweemaal om een rechtspersoon, de *NV Tramways électriques de Gand* wegens belemmeren van het tramverkeer: RAG, Reeks 142, nr. 308, vonnis 103/3107 (1912) en nr. 369, vonnis 69/3294 (1922). Voor het overige stellen zes slachtoffers van slagen en verwondingen zich burgerlijke partij, drie van mondelinge beledigingen en twee van laster en eeroof. Eén gedaagde moet een schadevergoeding betalen na het schenden van een afsluiting en één wegens overdreven snelheid.

⁴⁷ Geregeld veroordeelt de politierechter de gedaagde tot het betalen van een schadevergoeding van 1 frank. Bijvoorbeeld: RAG R.142, nr. 319, 8/3029 (1913): de burgerlijke partij heeft nochtans een schadevergoeding van 25 frank gevorderd, maar de politierechter motiveert jammer genoeg niet in het vonnis waarom hij slechts 1 frank toekent.

⁴⁸ Enkele vaak voorkomende provinciale reglementen die in de vonnissen worden vermeld zijn deze van 4.01.1916 waarin de verplichting om een provinciale taks op honden te betalen staat neergeschreven en de verordening van 19.12.1919 die verplicht dat alle rijwielen moeten voorzien zijn van een taksplaat, afgeleverd door de provinciegouverneur. De meeste inbreuken op de politiereglementen worden gepleegd door enerzijds de leuders en anderzijds de herbergiers die, zonder de voorafgaande toestemming van de burgemeester, respectievelijk op de openbare weg met hun producten leuren en een danszaal openhouden. Een tweede belangrijke groep zijn de prostituees die een overtreding begaan op het politiereglement betreffende de prostitutie (hierover verder meer). Enkele bijzondere strafwetten waar de politierechter regelmatig mee wordt geconfronteerd zijn deze betreffende openbare dronkenschap (Wet van 16.08.1887), de Wet ter beteugeling van de landloperij en bedelarij (27.11.1891) en het KB van 6.02.1919 betreffende het eenzelveigheidsbewijs (hierover verder meer).

enkele van de gecontraventionaliseerde misdrijven waar de politierechter het vaakst mee wordt geconfronteerd.

In het kader van dit hoofdstuk is het niet onbelangrijk kort de aandacht te vestigen op het feit dat de Duitse bezetter in België ook eigen militaire rechtbanken installeert. Over de procedures voor en de organisatie en rechtspraak van deze rechtbanken is heel weinig bekend aangezien het bronnenmateriaal ontbreekt.⁴⁹ Uit de gepubliceerde verordeningen⁵⁰ komt wel duidelijk naar voor dat deze militaire rechtbanken initieel voornamelijk toezien op de regulering van het economische leven, veiligheids- en gezondheidsmaatregelen. Naarmate de oorlog vordert, zal de bezetter de bevoegdheden van deze militaire rechtbanken, zowel *ratione personae* als *ratione materiae*, meer en meer uitbreiden ten nadele van de Belgische rechtbanken.⁵¹ Een voorbeeld hiervan vinden we terug in een verordening van 25 september 1915 die de Duitse militaire rechtbanken voortaan bevoegd maakt om te oordelen over gevallen van stroperij. Het stijgend aantal klachten was volgens *Etappen-Inspektor* Von Unger voldoende bewijs *'dat het Belgische gerecht en de politieorganen niet in staat zijn dit misdrijf doeltreffend te keer te gaan.*⁵²

De invloed van de Duitse bezetter en haar militaire rechtbanken op de bevoegdheden van de politierechter is echter minimaal. In een brief van 15 oktober 1914 worden door de procureur-generaal bij het Gentse Hof van Beroep bovendien enkele instructies van de Minister van Justitie overgemaakt. Hierin wordt onder meer benadrukt dat: *'les tribunaux locaux s'abstiendraient également de connaître des infractions aux lois édictées par l'envahisseur et modifiant, dans le pays occupé, le droit pénal commun. [...] Les parquets continueront à rechercher les infractions et à poursuivre la répression des crimes, délits et contraventions dont la connaissance ressortit aux tribunaux nationaux.*⁵³

Tijdens de Eerste Wereldoorlog blijft de Gentse politierechter zich bijgevolg buigen over dezelfde overtredingen.⁵⁴ Bewijzen voor de stelling van Melanie Bost, dat het aantal vonnissen van de politierechtbank tijdens de oorlog spectaculair daalt omdat haar bepaalde bevoegdheden worden afgenomen, konden niet worden

⁴⁹ M. Bost, *Traverser l'occupation 1914-1918*, p. 134.

⁵⁰ Het *Etappengebiet* heeft haar eigen officiële publicatie: het *Verordnungsblatt für das Etappengebiet der Vierten Armee*, Gent, 1914-1917.

⁵¹ M. Bost, *Traverser l'occupation 1914-1918*, p. 149-151.

⁵² *Verordnungsblatt für das Etappengebiet der Vierten Armee*, 25 september 1915, nr. 8 en S. Vandenbogaerde, *Een kijk op de administratiefrechtelijke organisatie van het "Etappengebiet"*, pp. 71-72.

⁵³ RAG, Reeks 662, nr. 1.

⁵⁴ De huurgeschillen worden bijvoorbeeld wel onttrokken aan het vredegerecht en moeten exclusief door een bijzonder arbitragetribunaal worden beslecht vanaf 15 maart 1916: W. Van Damme, *De invloed van de Eerste Wereldoorlog*, pp. 169-197.

terugggevonden in dit onderzoek naar de Gentse politierechtbank.⁵⁵

In de vonnissen wordt, behalve in een vermelding van het overtreden wetsartikel, zelden in een beschrijving van de feiten voorzien. Voor een meer gedetailleerde uiteenzetting zouden we te rade moeten gaan in de oorspronkelijke processen-verbaal die jammer genoeg in het verleden systematisch werden vernietigd.⁵⁶ Gezien het ons te ver zou leiden hier een opsomming te geven van alle mogelijke overtredingen die onder de bevoegdheid van de politierechtbank vallen, beperkt deze bijdrage zich tot drie overtredingen waarin de Grote Oorlog impliciet haar sporen heeft nagelaten, zijnde deze met betrekking tot het eenzelvigheidsbewijs, de verkeersovertredingen en ten slotte de inbreuken op de Gentse prostitutiereglementen.

Het eenzelvigheidsbewijs

Zoals reeds opgemerkt, wordt de bewegingsvrijheid van de Gentenaar (en bij uitbreiding van iedere inwoner van het *Etappengebied*) tijdens de Eerste Wereldoorlog sterk ingeperkt. Om een goed zicht te hebben op wie allemaal de stad in- en uitgaat, moet iedereen zich te allen tijde aan de Duitse bezetter kunnen identificeren en is elke verplaatsing buiten de eigen stad of gemeente aan strenge regels onderworpen. Om deze controle op een efficiënte manier te kunnen uitoefenen wordt de bevolking verplicht altijd een eenzelvigheidsbewijs, een identiteitskaart *avant la lettre*, bij zich te hebben dat men op vraag van de bezetter moet kunnen tonen (afbeelding p. 170).

Op 29 mei 1915 vaardigt Georg Von Wick, *Etappenkommandant* te Gent, een bericht uit dat aan alle mannen tussen zeventien en vijfendertig jaar het bevel geeft om zich naar 'het politiebuurel hunner wijk' te begeven 'en hunne eenzelvigheidskaart te ontvangen'.⁵⁷ Vanaf 1 november 1915 wordt deze verplichting uitgebreid en moet iedereen 'welke ouder is dan 15 jaar, in het bezit van het nieuwe, bruine eenzelvigheidsbewijs zijn, 't welk door den Burgemeester der Gemeente of, zoals in Gent, door den politiekommissaris verstrekt wordt. De bezitter moet deze kaart steeds bij zich dragen'.⁵⁸ Van zodra men een eenzelvigheidskaart ontvangt, mag men niet meer buitenkomen zonder deze op zak te hebben.

⁵⁵ M. Bost, *Traverser l'occupation 1914-1918*, p. 169.

⁵⁶ K. Velle en P. Drossens, 'Bronnen van openbare instellingen: de rechterlijke macht,' in: P. Van Den Eeckhout en G. Vanthemsche (eds.) *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19de-21^e eeuw*. Brussel, 2009, p. 643.

⁵⁷ SAG, beeldbank Stad Gent, *tekstaffiches Gent Eerste Wereldoorlog*, bestandsnaam: SAG_MA_M32-bis_AF_1915_0093.

⁵⁸ SAG, beeldbank, *tekstaffiches*, bestandsnaam: SAG_MA_M32bis_AF_1915_0205.

514.

GENT

PERSONALAUSWEIS. - EENZELVIGHEIDSBEWIJS.

1. Name : *Gilleman Karel* Staatsangehörigkeit : *Belg.*
 Naam Nationaliteit

2. Eigenhändige Unterschrift : *Gilleman*
 Eigenhändige handtekening

3. Wohnort : *GENT* Wohnung : *De politiekommissarie 24.*
 Woonplaats Woning

Selt : *16 Sepber 1917*
 sedert

4. Geboren am (Datum) : *10 juli 1856*
 Geboren den (dagteekening)

Alter : *61 jaar*
 ouderdom

Wo ? : *Brugge*
 waar

5. Größe : 1 m. *83* cm.
 Grootte

6. Beruf : *gepensioneerde*
 Beroep

7. Beschelnigung zweier Zeugen :
 Bevestiging van twee getuigen

8. Verantwortlichkeitserklärung des Ausstellenden
 durch Unterschrift mit Ausstellungsort und
 Datum.
 Verklaring der verantwoordelijkheid van den
 8. uitvaardigden der onderteekening met woon-
 plaats en datum van de uitvaardiging.

GENT, den *18 Sepber* (1917)
De politiekommissarie,

E. L.

Ver-...
 Geweijde opmerking op de rugzijde.

Bürgermeister.

Voorbeeld van een eenzelvigheidsbewijs (Karel Gilleman, 1917).
 Bron: Universiteitsbibliotheek Gent.

Het eenzelvigheidsbewijs is echter een nieuw fenomeen voor de Belgische burgers, zo bewijst ook de getuigenis van schrijfster Virginie Loveling in haar dagboek:

's morgens was mijn eerste bekommering, terwijl ik mijn hoed opzette om uit te gaan, in de valies te tasten naar wat hier te Gent een eenzelvigheidskaart heet, een woord nog nooit geboord: een bruine kaart met portret, en leeftijd⁵⁹

Naast de leeftijd vermeldt het bewijs de woonplaats, de naam, nationaliteit, geboortedatum en -plaats, grootte en beroep van de betrokken persoon.

⁵⁹ L. Stynen, S. Van Peteghem ea. (eds.) *In oorlogsnood: Virginie Lovelings dagboek 1914-1918*. Gent, 1999, p. 362.

De Belgische regering is het principe van het eenzelveigheidsbewijs wel genegen. Kort na de oorlog, op 6 februari 1919, wordt het KB betreffende de *'aflevering door de gemeentebesturen van een kaart van eenzelveigheid en van inschrijving in de bevolkingsregisters, aan alle personen van meer dan 15 jaar die hunne gewone verblijfplaats in de gemeente hebben'* uitgevaardigd.⁶⁰ Het Koninklijk Besluit voorziet dat personen die geen eenzelveigheidskaart bij zich hebben of verwaarlozen om deze te vernieuwen een boete riskeren die kan oplopen tot 25 frank.

Op de eerste zittingsdag van oktober tussen 1919 en 1923 moeten 180 personen, of 24% van het totaal aantal gedaagden, voor de Gentse politierechtbank verschijnen wegens een inbreuk op het KB van 6 februari 1919. Dit toont aan dat de verplichting om de kaart bij zich te hebben door de bevoegde instanties goed wordt opgevolgd. De politierechter legt wel enige mildheid aan de dag bij het opleggen van de straffen. In de meeste gevallen wordt een geldboete opgelegd aan wie geen eenzelveigheidskaart kon voorleggen, maar geen enkele keer wordt de maximumstraf van 25 frank uitgesproken (zelfs niet indien men *'bij hervalling'* hiervoor moet verschijnen). Bovendien wordt de straf in ca 39% van de gevallen met uitstel uitgesproken, de overtreders krijgen in dat geval wel een straf opgelegd, maar de tenuitvoerlegging ervan wordt uitgesteld op voorwaarde dat men gedurende een jaar geen nieuwe veroordeling wegens een misdaad of wanbedrijf begaat.

Verkeersovertradingen

Het Koninklijk Besluit van 4.08.1899, later vervangen door dat van 27.04.1914⁶¹, ter uitvoering van de Wet van 1 augustus 1899 *Portant révision de la législation et des règlements sur la police du roulage*, regelt de verkeersovertradingen. Deze wet voorziet hiervoor in artikel 2 in een geldboete van 5 tot 200 frank en/of een gevangenisstraf van één tot acht dagen.⁶²

Het aantal verkeersovertradingen neemt aanzienlijk af tijdens de Eerste Wereldoorlog. Voor de oorlog worden 112 overtradingen door de Gentse politierechtbank beoordeeld wegens overdreven snelheid, links rijden, op het voetpad rijden of omdat de verlichting, remmen of het verwittigingstoestel op een rijtuig niet naar behoren werkt. Tijdens de oorlog daalt dit cijfer naar 33 overtradingen, om na de oorlog spectaculair toe te nemen naar 226 overtradingen. Deze cijfers hoeven ech-

⁶⁰ Ter uitvoering van de Wet van 2 juni 1856 betreffende de volkstellingen en de bevolkingsregisters.

⁶¹ BS 16 mei 1914, pp. 2988-2994.

⁶² BS 25 augustus 1899. Hoewel de politierechtbank in principe bevoegd is voor de overtradingen die worden bestraft met een geldboete van 1 tot 25 frank en/of een gevangenisstraf van één tot zeven dagen; voorzag de Wet hier toch dat *'Les juges de paix connaissent de ces infractions'* (artikel 2, tweede lid).

ter niet te verwonderen en kunnen opnieuw in verband worden gebracht met de Duitse bezettingspolitiek inzake het personenverkeer. Voor verplaatsingen buiten de eigen gemeente is men verplicht in het bezit te zijn van een reispas of *Reiseschein*, die enkel kan worden verkregen op vertoon van het eenzelveigheidsbewijs en mits betaling van een som geld.⁶³ Verplaatsingen met een motorrijwiel of auto zijn voor de burgerbevolking verboden en ook het fietsverkeer wordt vanaf 20 september 1916 aan banden gelegd.⁶⁴ Bovendien worden alle fietsen en fietsonderdelen met de verordening *'betreffende het in beslag nemen en stapelopnemen der rijwielen en rijwielbanden'* door de bezetter geconfisqueerd, waardoor de overtredingen in dit verband automatisch afnemen. Enkel personen die kunnen aantonen dat ze een fiets of ander rijwiel nodig hebben, bijvoorbeeld om naar het werk of naar school te gaan, kunnen een toelating van de militaire overheid verkrijgen om zich hiermee te verplaatsen.

Gezien de vele regels die het verkeer sterk inperken, hoeft het dus niet te verbazen dat het aantal verkeersinbreuken voor de Gentse politierechter sterk afneemt tijdens de oorlog. Indien men voor de politierechter moet verschijnen, gaat het voornamelijk om personen die zonder toelating of noodzakelijkheid voor het laden en lossen, een bespannen of niet bespannen voertuig *'andere dan rijwielen'*, op de openbare weg laten staan (art. 6 KB 27.04.1914). Op 25 januari 1915 stemt de Gentse gemeenteraad namelijk een besluit dat *'het verblijf en den stilstand, op den openbare weg, van rijtuigen, wagen en karren'* toelaat, mits het jaarlijks betalen van een som van 10 frank per rijtuig, wagen of kar.⁶⁵

Met een krui- of hondenwagen kan de bevolking zich nog relatief vrij verplaatsen, zonder dat men een reispas hoeft aan te vragen.⁶⁶ Het is bijgevolg mogelijk dat tijdens de oorlog meer mensen een beroep doen op deze vervoersmiddelen wanneer ze bijvoorbeeld goederen moeten verplaatsen en deze vervolgens op de openbare weg parkeren. Hiervoor een bedrag van 10 frank per jaar ophoesten is waarschijnlijk, gezien de moeilijke economische omstandigheden waar reeds op werd gewezen, een brug te ver voor de bevolking.

⁶³ Indien de reispas is bestemd voor regelmatig gebruik dient de gemeenteoverheid voorafgaand de noodzakelijkheid ervan te bevestigen.

⁶⁴ *Verordnungsblatt für das Etappengebiet der Vierten Armee*. Gent, nr. 44, p. 61. Indien men zich enkel binnen de gemeente verplaatst, volstaat het om een eenzelveigheidsbewijs bij zich te hebben. Met betrekking tot het fietsverkeer: *Verordnungsblatt*, nr. 215, pp. 384-385.

⁶⁵ SAG, Gemeentebled 1915, deel I, pp. 55-56.

⁶⁶ Te voet kan men zich vrij verplaatsen tussen vijf uur 's morgens en acht uur 's avonds. Voor verplaatsingen tussen acht uur 's avonds en 12 uur 's nachts is een reispas nodig. Tussen 12 uur 's nachts en 5 uur 's morgens is alle verkeer buiten de eigen gemeente verboden.

Prostitutie

België kent tot 1948 geen nationale wetgeving over prostitutie. Krachtens artikel 96 van de gemeentewet van 30 maart 1836 hadden de gemeentelijke autoriteiten alle macht om reglementen over de prostitutie uit te vaardigen.⁶⁷ De Gentse politierechter baseert zich in de steekproef tussen 1909 en 1919 op het Politiereglement van 7 december 1889 om straffen aan prostituees op te leggen.⁶⁸ Op 15 december 1919 wordt vervolgens een nieuw Gents politiereglement op de prostitutie uitgevaardigd waarop de Gentse politierechter moet terugvallen voor zijn uitspraak.⁶⁹

Met de komst van de Duitse soldaten neemt de prostitutie volgens historicus Piet Boncquet een hoge vlucht, zeker in het *Etappengebied*, maar ook in de steden daarbuiten.⁷⁰ Het aantal geslachtsziekten onder de soldaten stijgt onrustwekkend, wat de Duitse legerleiding ernstige kopzorgen baart. Men vreest namelijk dat dit tot een ernstige verzwakking van de legerkorpsen zal leiden. In de eerste maanden van 1915 beslist de bezetter het heft in eigen handen te nemen en de prostitutie aan een veel strengere controle te onderwerpen.⁷¹ Ook in Gent vaardigt de opperbevelhebber van het vierde leger, Albrecht von Württemberg, op 11 februari 1915, een besluit uit ten einde de venerische ziekten te bestrijden. Hiermee komt een einde aan de lakse houding van de overheid en de politiediensten tegenover prostitutie.⁷² De verordening verplicht elke drankgelegenheid om een lijst uit te hangen met daarop de namen van alle ingeschreven prostituees, serveersters en ‘*verdachte meisjes*’. Deze vrouwen worden vervolgens verplicht zich tweemaal per week bij een Duitse dokter van dienst, een zogenaamde politiedokter, aan te melden.⁷³ Officieel is het de bedoeling van de bezetter om de zieke vrouwen snel te kunnen opsporen en afzonderen tot zij genezen zijn. In de praktijk komt het er volgens Van Hoorewege echter op neer dat de bezetter deze vrouwen ver weg van de soldaten wil houden en ‘*de meeste vrouwen gedurende de hele oorlogsperiode van de ene naar de andere instelling verhuizen, ongeacht het feit of zij nu ziek zijn.*’⁷⁴ Om de opvang van al deze

⁶⁷ P. Boncquet, *Lief en leed. Prostitutie in de Eerste Wereldoorlog*. Leuven, 2015, p. 18.

⁶⁸ SAG, Gemeenteblad 1889, apart ingevoegd.

⁶⁹ SAG, Gemeenteblad 1919, deel II, pp. 728-738.

⁷⁰ Benoit Majerus heeft reeds uitvoerig onderzoek gedaan naar de prostitutie in Brussel tijdens de Eerste Wereldoorlog: B. Majerus: ‘La prostitution à Bruxelles pendant la Grande Guerre: contrôle et pratique.’ *Crime, Histoire et Sociétés*, 7(2003), pp. 5-42.

⁷¹ P. Boncquet, *Lief en leed*, pp. 114-115.

⁷² C. Van Hooreweghe, ‘Het prostitutieel kader te Gent in de periode 1910-1932.’ *Handelingen der maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent*, 1990, p. 153.

⁷³ P. Boncquet, *Lief en leed*, p. 155.

⁷⁴ C. Van Hooreweghe, ‘Het prostitutieel kader te Gent’, p. 153.

vrouwen te verzekeren werden verschillende instellingen in de loop van de oorlogperiode vrijgemaakt.⁷⁵

Na de oorlog wordt deze strenge houding ten aanzien van prostituees verdergezet. Het nieuwe naoorlogse intercommunaal “Reglement op de ontucht” voor Gent en de aangrenzende gemeentes is een pak strenger voor de prostituees in vergelijking met haar voorganger. De gezondheid van de vrouwen staat centraal in het nieuwe reglement, zo getuigt onder meer de verplichting om in iedere kamer een lijst of tabel op te hangen ‘*de nodige voorbehoedingszorgen en het passend materieel vermelden.*’ De vrouwen moeten ook twee keer per week een gezondheidsonderzoek ondergaan, waarvan er ten minste twee per maand op een onverwacht tijdstip zullen plaatsvinden. Ook de bewegingsvrijheid van de prostituees wordt meer ingeperkt. Artikel 28 geeft een gedetailleerde opsomming van wat de vrouwen allemaal niet meer mochten doen ‘*om aanhitsing tot ontucht op den openbare weg*’ te vermijden.⁷⁶

De invloed van de Eerste Wereldoorlog op de reglementering van de prostitutie en de toenemende belangstelling voor de strijd tegen venerische ziektes kort na de oorlog, laat zich ook duidelijk zien in de vonnissen van de Gentse politierechter. Niet alleen stijgt het aantal prostituees die zich moeten verantwoorden voor de Gentse politierechter spectaculair in de jaren 1920 en 1921. Ook in de aard van de overtredingen is een duidelijke verschuiving op te merken. Tussen 1909 en 1913 dient geen enkele vrouw voor de rechter te verschijnen omdat ze zich had onttrokken aan het geneeskundig onderzoek, hoewel het PR van 1889 dit ook reeds verplicht.⁷⁷ Tussen 1919 en 1923 vinden echter niet minder dan 53 overtredingen plaats tegen het verplicht geneeskundig onderzoek.

Bovendien is de Gentse politierechter niet mild voor deze vrouwen. Doordat er na de oorlog meer prostituees voor de rechter verschijnen, stijgt het aantal gevangenisstraffen die worden uitgesproken gevoelig. Van de 28 gevangenisstraffen die tussen 1919 en 1923 worden opgelegd, hebben er niet minder dan 26 betrekking op prostituees die de regels uit het naoorlogse prostitutiereglement met de voeten treden. Vanaf 1921 daalt het aantal prostituees als gedaagden opnieuw. De strenge aanpak van de Gentse politierechter lijkt dus wel zijn vruchten af te werpen. De hoge geldboetes en gevangenisstraffen die in de twee voorgaande jaren worden opgelegd, kunnen de vrouwen ertoe hebben aangezet zich toch aan het reglement te houden en zich tweemaal per week te laten onderzoeken. In 1922 en 1923 wordt

⁷⁵ *Ibidem*, p. 154.

⁷⁶ Zo is het verboden om zich na 22 uur nog op de openbare weg te begeven, men mocht zich niet laten zien aan vensters of deuren van hun huis, men mocht niet heen en weer wandelen op een beperkte plaats, noch binnengaan in cinema’s, herbergen, schouwburgen en andere openbare vergaderplaatsen.

⁷⁷ Tijdens de oorlog is het de Duitse bezetter die hierop toeziet, krachtens de verordening van 11 februari 1915.

slechts één *'publieksvrouw'* voor de rechter gedaagd omdat ze zich aan het onderzoek heeft onttrokken.⁷⁸

6. Uitspraak

Welke straffen riskeren de gedaagden en stelt de politierechter zich toleranter op tijdens de Eerste Wereldoorlog? De klassieke hoofdstraffen die de schuldig bevonden gedaagde riskeert, zijn de gevangenisstraf en de boete. Sinds de inwerkingtreding van het Belgisch Strafwetboek in 1867 kan de politierechter een maximum van zeven dagen gevangenisstraf en 25 frank geldboete opleggen.⁷⁹

Periode	Geldboete	Geldboete en Gevangenisstraf ⁸⁰	Vrijpraak
1909-1913	90,71%	2,22%	7,07%
1914-1917	65,95%	2,93%	31,12%
1919-1923	89,45%	3,69%	6,86%

Procentuele verhouding tussen de geldboete, de gevangenisstraf en de vrijpraak.
Bron RAG, Reeks 142.

Zoals bovenstaande tabel aantoont, ging de politierechter met de gevangenisstraf heel spaarzaam om. Bovendien spreekt hij voornamelijk korte gevangenisstraffen uit tussen 1 en 4 dagen.⁸¹ De grootste groep gedaagden die naar de gevangenis worden gestuurd zijn, zoals reeds vermeld, de prostituees die zich (meestal herhaaldelijk) aan het verplicht geneeskundig onderzoek onttrekken.⁸² Verder worden gevangenisstraffen voor heel uiteenlopende overtredingen en wanbedrijven opgelegd zoals diefstal, nachtlawaai of het leuren met verboden producten.

De geldboeten verschillen naargelang de inbreuk en het gemiddelde bedrag varieert doorheen de onderzochte periode. De hogere boetes vanaf 20 frank worden voornamelijk opgelegd aan de gedaagde die zich schuldig maakt aan het toebrengen van slagen en verwondingen, smaad aan de politie of met zijn auto op de openbare weg rijdt *'met een snelheid welke gevaar opleverde voor het verkeer'*.⁸³ Tussen 1909

⁷⁸ RAG R. 142, nr. 377, 153/3644 (1923).

⁷⁹ Bij recidive kan de rechter een gevangenisstraf van negen tot elf dagen uitspreken.

⁸⁰ De politierechter spreekt nooit enkel een gevangenisstraf uit, maar doet dit steeds in combinatie met een geldboete.

⁸¹ Ook in de statistiques judiciaires komt men tot deze bevinding: *'Lorsque les juges de paix prononcent des peines d'emprisonnement ces ont généralement des peines peu élevées [...] dont la durée ne dépasse pas quatre jours.'*

⁸² Van de 55 gevangenisstraffen die worden uitgesproken, hebben er 38 betrekking op prostituees.

⁸³ Een voorbeeld kan worden gevonden in RAG, Reeks 142, nr. 369, vonnis 107/339 (1922) en nr. 377, vonnissen 106/3592 en 110/3596 (1923).

en 1913 bedraagt de gemiddelde geldboete 10,85 frank. Tijdens de oorlog daalt dit bedrag naar 8,68 frank, wat een eerste indicatie kan zijn van een tolerantere rechter tijdens de oorlogsjaren. Zoals reeds gezegd vinden er namelijk geen verschuivingen plaats in de aard van de overtredingen waaraan de lagere boetes kunnen worden toegeschreven. De eerste drie jaar na de oorlog is het bedrag aan hevige schommelingen onderworpen (met een gemiddelde van 11,43 frank) om vanaf 1922 spectaculair te stijgen. Deze stijging is echter te wijten aan de Wet van 24 juli 1922 tot vestiging van de opdecieimen en niet aan de Gentse politierechter die plots veel hogere geldboetes oplegt.⁸⁴ Ten slotte wordt in ieder vonnis voorzien in een vervangende gevangenisstraf voor het geval de boete niet betaald wordt.

Bij het opleggen van een geldboete kan de politierechter in bepaalde gevallen rekening houden met verzachtende omstandigheden. Artikel 566 van het Strafwetboek stelt namelijk dat, indien verzachtende omstandigheden aanwezig zijn, de geldboete mag *'verminderd worden tot beneden vijf frank, zonder dat zij lager mag zijn dan één frank.'* Deze bepaling vindt echter geen toepassing op de overtredingen die niet voorzien zijn in de strafwet. Politiestrafpen die zijn bepaald in bijzondere wetten kunnen bijgevolg enkel worden verminderd als de betrokken wet dit uitdrukkelijk toelaat. Een belangrijk voorbeeld hiervan vinden we terug in artikel 2 van de Wet van 1 augustus 1899 op het wegverkeer.⁸⁵ Tot en met 1920 schrijft de politierechter in de vonnissen echter nooit expliciet dat er verzachtende omstandigheden in aanmerking worden genomen. Ook over de aard van de verzachtende omstandigheden staat zelden iets vermeld in de vonnissen. Slechts een enkele keer staat uitdrukkelijk vermeld dat er een lagere geldboete wordt opgelegd *'gezien er verzachtende omstandigheden bestaan en betichte geen zware boetstraffelyke veroordeling heeft ondergaan.'* Zowel voor overtredingen uit het Strafwetboek, als voor verkeersovertredingen, worden doorheen de volledig onderzochte periode wel geldboetes onder de 5 frank opgelegd, waaruit we kunnen afleiden dat de Gentse politierechter in deze zaken rekening hield met verzachtende omstandigheden bij het begroten van de geldboete.

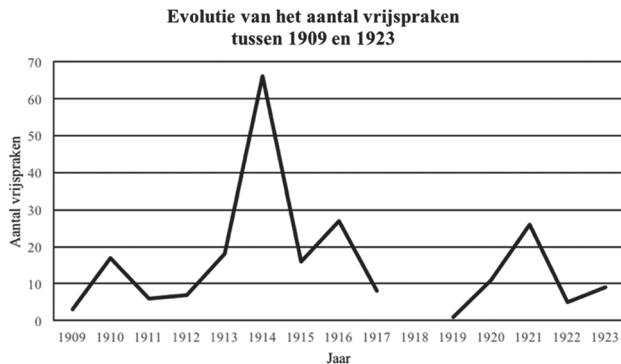
Tijdens de oorlogsjaren neemt de politierechter voor ca. 14% van de geldboeten die hij uitspreekt verzachtende omstandigheden in aanmerking. Dit procentueel aantal ligt een pak hoger in vergelijking met de vijfjarige periode voor (ca. 10%) en na de oorlog (ca. 7%). Dit doet opnieuw vermoeden dat de politierechter zich tijdens de oorlogsperiode toleranter opstelt tegenover de gedaagden.

⁸⁴ Wet van 24 juli 1921 tot vestiging van opdecieimen op de strafrechtelijke geldboeten: *BS*, 29 juli 1921, pp. 6233-6234.

⁸⁵ Hierin staat geschreven dat *'les juges de paix connaissent de ses infractions et peuvent en cas de circonstances atténuantes, réduire l'amende, sans quelle puisse être inférieure à 1 franc.'*

Ten slotte kan de politierechter uiteraard ook tot het besluit komen dat de feiten die de gedaagde ten laste worden gelegd niet afdoende bewezen zijn en de betrokkene vervolgens vrijspreken.

Opvallend in dit verband is dat het aantal vrijspraken tijdens de oorlog heel wat hoger ligt dan de vijfjarige periode voor en na de oorlog (zie tabel p. 175). Onderstaande grafiek toont echter aan dat een groot aantal van deze vrijspraken dateren van de zitting van 24 oktober 1914. Politierechter Georges Würth spreekt niet minder dan 72,5% van de gedaagden die op deze zitting voor hem moeten verschijnen vrij. Een verklaring hiervoor kan worden gevonden in het tijdstip van de zitting, die in de prille begindagen van de Duitse bezetting valt. Deze nieuwe en onzekere situatie voor de politierechter en de Gentenaren kan hem ertoe aangezet hebben meer gedaagden vrij te spreken.

Evolutie van het aantal gedaagden die door de Gentse politierechter worden vrijgesproken.
Bron: RAG, Reeks 142.

Wanneer we het aantal vrijspraken tussen 1915 en 1917 vervolgens vergelijken met het aantal voor en na de oorlog, komen we nog steeds tot de vaststelling dat de politierechter procentueel meer gedaagden vrijspreekt in oorlogstijd dan erbuiten. Tussen 1915 en 1917 wordt 17,3% van de gedaagden vrijgesproken in vergelijking met ca. 7% voor en na de Grote Oorlog. Deze stijging is opvallend gezien onderzoek naar uitspraken van de correctionele rechtbank in België en Nederland net het tegendeel beweert.⁸⁶ In tegenstelling tot de correctionele rechtbank, houdt de politierechtbank zich echter bezig met de lichtste vorm van misdrijven. Een waarschuwing door de rechter voor de gedaagde die verwijten naar iemands hoofd slin-

⁸⁶ J. Devlieghere, *Rien de plus immoralisant que la guerre?*, p. 93 en A. Eggens, *Van daad tot vonnis. Door Drenten gepleegde criminaliteit voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Assen, 2005, 282 p.

gert, betrap wordt op wildplassen of zijn gespan op de openbare weg laat staan kan reeds het gewenste effect bereiken. Het lijkt de politierechter misschien weinig zinvol een geldboete op te leggen voor dergelijke lichte overtredingen aan een bevolking die het, gezien de oorlogsomstandigheden, al bijzonder moeilijk heeft om de eindjes aan elkaar te knopen.

7. Conclusie

Hoewel de Grote Oorlog heel weinig expliciete sporen nalaat in de vonnissen van de Gentse politierechtbank, toont bovenstaande analyse aan dat er impliciet wel enkele veranderingen in de dagelijkse werking en oordeelsvorming van de laagste strafrechter aan deze gebeurtenis kunnen worden toegeschreven.

In eerste instantie zien we dat Frans Van Dousselaere zijn promotie tot hoofdpolitiecommissaris tijdens de Eerste Wereldoorlog te danken heeft aan een interventie van de Duitse bezetter binnen de Gentse politie. Ook het onderzoek naar het profiel van de gedaagde heeft enkele interessante vaststellingen opgeleverd. Voor de oorlog is 77% van de gedaagden een man, met een gemiddelde leeftijd van vierendertig jaar, die in de meerderheid van de vonnissen het beroep van arbeider uitoefent en woonachtig is binnen het Gentse rechtsgebied. Hoewel het beroep, de leeftijd en de woonplaats aan weinig schommelingen onderworpen zijn doorheen de onderzochte periode, valt het op dat tijdens de oorlog slechts 58% van de overtredders een man is. Na de oorlog stijgt het aantal mannelijke gedaagden opnieuw naar een gemiddelde van 71%.

Het aantal vonnissen die de politierechter velst tijdens de Eerste Wereldoorlog daalt aanzienlijk, maar de oorlog verhindert niet dat er snel recht wordt gesproken. Zelfs de lichtste vorm van misdrijven moeten, op basis van de Belgische wetgeving, worden bestraft.

Hoewel de Gentse politierechter zich tijdens de Eerste Wereldoorlog over dezelfde overtredingen en wanbedrijven blijft buigen, konden we ook in zijn rechtspraak enkele sporen van de oorlog blootleggen. In de eerste plaats moet een groot aantal gedaagden vanaf 1919 voor de Gentse politierechter verschijnen wegens het niet bijhebben van een eenzelvigheidsbewijs. Het gaat hier om een spoor van de oorlog in de Belgische wetgeving dat ook tot uiting komt in de politievonnissen. Vervolgens kunnen het beperkt aantal verkeersovertredingen tijdens de oorlog en de strenge houding ten opzichte van prostituees kort na de oorlog rechtstreeks toegeschreven worden aan enkele beslissingen van de Duitse bezetter. Ten slotte toont een analyse van de uitspraken van de politierechter aan dat hij zich tijdens de oorlog toleranter lijkt op te stellen tegenover de gedaagden. Niet alleen zien we tussen

1915 en 1917 een stijging in het aantal vrijspraken, de rechter neemt ook meer verzachtende omstandigheden aan, waardoor de geldboetes gestaag dalen tussen 1915 en 1917. Dit lijkt er op te wijzen dat de politierechtbank impliciet rekening houdt met de precaire sociaaleconomische situatie waarin de bevolking zich tijdens de oorlog bevindt.

Hoewel de wetenschappelijke waarde van politievonnissen als historische bron in het verleden in vraag werd gesteld, toont bovenstaande analyse dat deze, in combinatie met ander (wetgevend) materiaal, toch een geschikte bron kunnen zijn om sporen van de Grote Oorlog in de werking, rechtspraak en actoren van de politierechtbank bloot te leggen. Verder onderzoek naar de Belgische vredegerichten tijdens deze periode zou bovendien meer inzicht verschaffen in de manier waarop de lokale magistratuur is omgegaan met deze moeilijke situatie.